

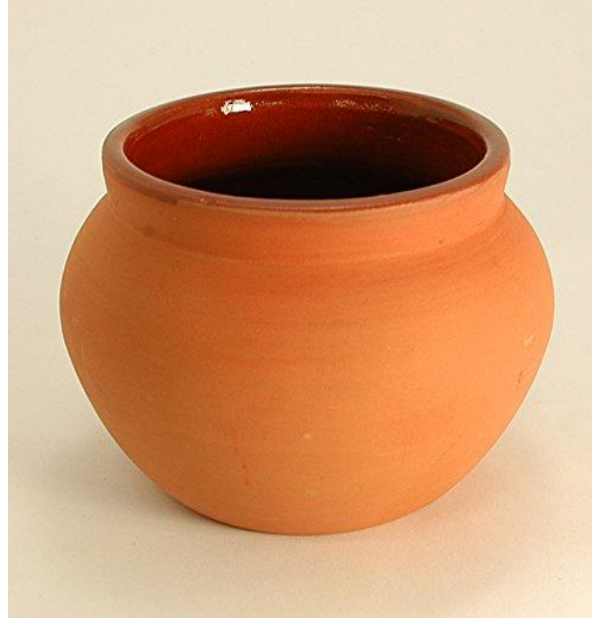
संस्कृत भाषा

19/7/2018

समर्पण कॉलेज, गांधीनगर

भारतीय तत्त्वचिंतन (वेद , ब्राह्मण, आरण्यक)

- तत्त्वचिंतनके लिये दो बाते आवश्यक है
- 1. श्रद्धा और 2. श्रवण
- श्रद्धा अर्थात् चित्तका प्रसाद चित्तशुद्धि
- पूर्वग्रह मुक्त
- निष्पक्ष चिंतन
- 1. दर्शन (श्रद्धा)
- 2. चिंतन
- 3. मनन

तत्त्वचिंतन

आंतरिक शुद्धि (व्यावहारिक पक्ष)

INDOLOGY

- ઇતિહાસ , પુરાતત્ત્વ , ઐતિહાસિક ભૂગોળ , લલિત કળાઓ , સંસ્કૃતિ અંગે શોધ
- અંગ્રેજોએ આ ક્ષેત્રનો પ્રારંભ કર્યો.
- 1784 માં ન્યાયમૂર્તિ સાર વિલિયમ જોન્સે 'એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગાલ' ની શરૂઆત કરી
- ગુજરાત વિદ્યાસભા બી.જે. સંશોધન કેન્દ્ર, અમદાવાદ
- ભાંડારકર ઓરિયન્ટલ રિસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ, પૂના

સંઘ અને પ્રયોગ

- ◉ एकम् सद विप्रा बहुधा वदन्ति
(સત્ય એક છે, વિદ્વાનો તેને અલગ રીતે કહે છે.)
- ◉ સંસ્કૃત વિનિયોગ: -
પ્રયોગ:
 - સંગીત - વિવાહ:-
મૃત્યુ:- સાહિત્યમ્ -
મંદીરમ્
 - ગુજરાતમાં 50 સંસ્કૃત
પાઠશાળા

ભારતીય સાહિત્યશાસ્ત્ર

Five schools of Ancient Indian poetics

અલંકાર	• ભામહ (કાવ્યઅલંકાર)
ગુણ-રીતિ	• વામન (કાવ્યઅલંકારસૂત્રવૃત્તિ)
રસ	• ભરત (નાટ્યશાસ્ત્ર)
દૃષ્ટિ	• આનન્દવર્ધન (દ્યુનવાનોક)
વક્રોક્તિ	• કુન્તક (વક્રોક્તિજીવિત)

- ◉ ભામહ
- ◉ વામન
- ◉ ભરત
- ◉ આનંદ વર્ધન
- ◉ કુંતક

◉ (पुस्तकम्) The Language of the Gods in the World of Men - Sanskrit, Culture and Power in Premodern India Paperback - Import, 3 Jul 2009 by Sheldon Pollock (Author)

सर विलियम जोन्स

- Sir William Jones was one of the most influential philologists of his time. He told The Asiatic Society in Calcutta on 2 February 1786:
- कथयति यत् ' The Sanskrit language, whatever be its antiquity, is of a wonderful structure; more perfect than the Greek, more copious than the Latin, and more exquisitely refined than either, yet bearing to both of them a stronger affinity, both in the roots of verbs and in the forms of grammar, than could have been produced by accident; so strong, indeed, that no philologer could examine them all three, without believing them to have sprung from some common source, which, perhaps, no longer exists.'

Sir William Jones (1746-1794)

- Sir William Jones founded the Asiatic Society in 1784 under the patronage of Warren Hastings.
- Famed for its collection of Indology, Literature and Scientific Research of about 20000 volumes including some 8000 rare Sanskrit, Arabic, Persian and Hindi manuscripts.

धर्म

- Sanskrit is the sacred language of various Hindu, Buddhist, and Jain traditions. It is used during worship in Hindu temples throughout the world.
- In Newar Buddhism, it is used in all monasteries,
- while Mahayana and Tibetan Buddhist religious texts and sutras are in Sanskrit as well as vernacular languages.
- Jain texts are written in Sanskrit,
- including the Tattvartha sutra, Ratnakaranda śrāvakācāra, the Bhaktamara Stotra and the Agamas.

देश - परदेश

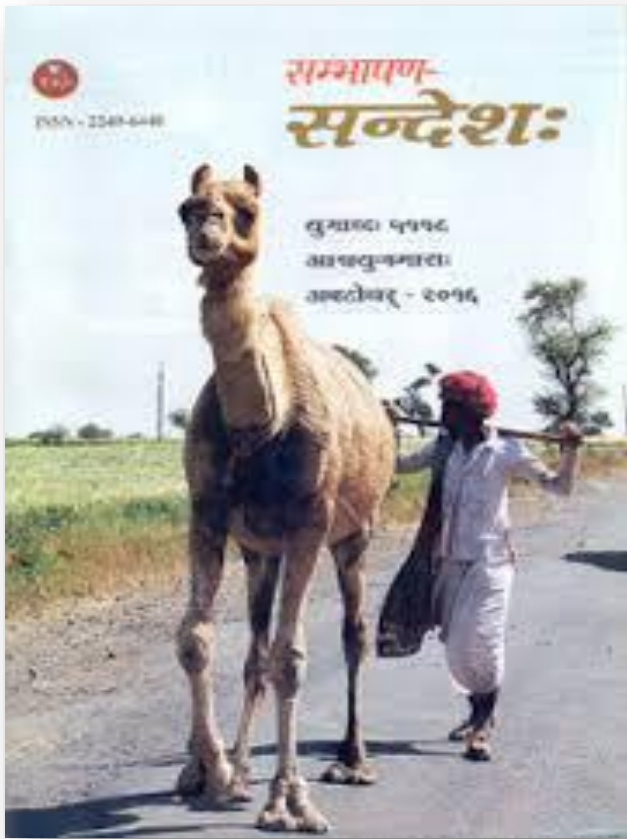
- In Nepal, India and Indonesia, Sanskrit phrases are widely used as mottoes for various national, educational and social organisations:
- India: *Satyameva Jayate* (सत्यमेव जयते) meaning: Truth alone triumphs.
- Nepal: *Janani Janmabhoomischa Swargadapi Gariyasi* meaning: Mother and motherland are superior to heaven.
- Indonesia: In Indonesia, Sanskrit are usually widely used as terms and mottoes of the armed forces and other national

ભાષા (શા માટે ભારતીયોને અમેરિકા જવાની ઇચ્છા થાય છે?)

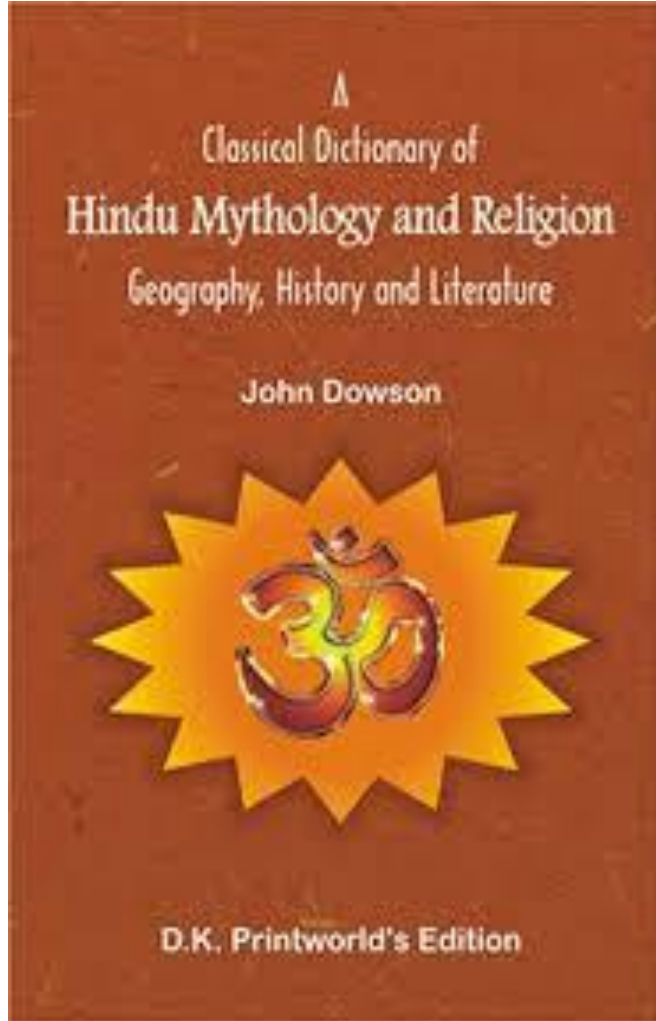
- મનુષ્યના વિચારો અને લાગણીઓને વ્યક્ત કરવાની ધ્વનિરૂપ સંજ્ઞાની વ્યવસ્થા તે ભાષા છે.
- ભારત- યુરોપીય ભાષાકુળ
- અંગ્રેજી, ફ્રેંચ, રુસી, આયારીશ, સ્વીડીશ, પોલીશ, ડચ, સ્પેનીશ, પોર્ટુગીઝ જેવી યુરોપ અમેરિકાની ભાષાઓ અને ગુજરાતી, હિન્દી, મરાઠી, પંજાબી આદિ ભારતની અર્વાચીન ભાષાઓ આ કુળની છે.

संस्कृत सामयिका:

- सम्भाषण संदेश:- मासिक:
- 11 लक्षजनाः
- 17 वर्षेभ्यः प्रगटीतः
- 200/- रूपक्यानि ग्राहकशुल्कः
- Over 90 weeklies, fortnightlies and quarterlies are published in Sanskrit.
- साम्मनस्यम् - बृहद् गुजरात संस्कृत परिषदः , कर्णावती

- A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion
- John Dowson
- Published by D.K.Printworld's Edition ,New Dehli
- 1998

ભાષા અને મનુષ્ય

- ◉ ઉત્તરાખંડની દ્વિતીય રાજભાષા સંસ્કૃત છે.
- ◉ Vartman Patram and 'Vishwasya Vrittantam' started in Gujarat during the last five years.

श्लोक

यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते निघर्षणच्छेदनतापताडनैः ।
तथा चतुर्भिः पुरुष परीक्ष्यते त्यागेन शिलेन गुणेन कर्मणा ॥

Translation-

The way gold's purity is tested by rubbing, cutting, heating and pounding, similarly, a person's qualities are tested by gentleness, manners, habits and deeds.

www.kooperhoop.com

व्यथा वृष्टि समुद्रेषु, व्यथा तृप्तेषु भोजनम् ।
व्यथा दानं धनाढ्येषु, व्यथा दीपो दिवाऽपि च ॥

Translation-

Rain over an ocean is meaningless, meaningless is feeding a well fed person, charity to a rich person is meaningless, meaningless is lighting a lamp in the daylight.

www.kooperhoop.com

श्लोक

नाभिषेको न संस्कारः सिंहस्य क्रियते वने ।
विक्रमार्जित राज्यस्य स्वयमेव नरेन्द्रता ॥

Translation-

There is no official coronation ceremony held to declare lion the king of jungle. He becomes the king by his own attributes and heroic actions. Similarly, a person can achieve a position above other with his virtues and efforts.

www.bcooperhoop.com

असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं चलम् ।
अभ्यासेन तु कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते ॥

Translation-

Krishna says, undoubtedly,
the mind is fickle and difficult to take control over.
But O sons of Kunti, control it with practice and abstinence.

www.bcooperhoop.com

श्लोक

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत् |
आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥

Translation-

A man must elevate and not degrade himself
using his mind. The mind is a friend of the
conditioned soul, as well as its enemy.

www.3000vhoop.com

अयं बन्धुरयं नेति गणना लघुचेतसाम् |
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम्

Translation-

Those with a narrow thinking have two different outlooks
towards common matters relating to themselves and others.
For those who are magnanimous and noble,
the entire world is like a family, and their approach
towards all matters is uniform.

www.3000vhoop.com

श्लोक

उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा ।
सम्पत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥

Translation-

The sun looks alike while rising and setting.
Similarly, a virtuous person's attitude
and behaviour remains the same whether
it's prosperity or adversity.

www.scoopwhoop.com

नमन्ति फलानि वृक्षा नमन्ति गुणिनो जनाः ।
शुष्क काष्ठश्च मूर्खश्च न नमन्ति कदाचन ॥

Translation-

Just like the trees laden with fruits, learned
people are always polite towards other.
On the other hand a dried wood and a foolish
are always rigid and unwieldy.

www.scoopwhoop.com

श्लोक

- ◉ स्वभावो नोपदेशेन
शक्यते कर्तमन्यथा !
सुतप्तमपि पानीयं
पुनर्गच्छति शीतताम् !!
- ◉ हिन्दी अर्थ : किसी
व्यक्ति को आप चाहे
कितनी ही सलाह दे दो
किन्तु उसका मूल
स्वभाव नहीं बदलता
ठीक उसी तरह जैसे
ठण्डे पानी को उबालने
पर तो वह गर्म हो जाता
है लेकिन बाद में वह
पुनः ठंडा हो जाता है.

- ◉ अनाहतः प्रविशति
अपुष्टौ बहु भाषते !
अविश्वस्ते विश्वसिति
मूढचेता नराधमः !!
- ◉ हिन्दी अर्थ : किसी
जगह पर बिना बुलाये
चले जाना, बिना पूछे
बहुत अधिक बोलते
रहना, जिस चीज या
व्यक्ति पर विश्वास नहीं
करना चाहिए उस पर
विश्वास करना मूर्ख
लोगों के लक्षण होते हैं.

श्लोक

- यस्त सञ्चरते देशान्
सेवते यस्त पण्डितान् !
तस्य विस्तारिता
बद्धिस्तैलबिन्दुरिवाम्भसि
॥
- हिन्दी अर्थ : वह व्यक्ति
जो अलग - अलग जगहों
या देशों में घूमता है
और विद्वानों की सेवा
करता है उसकी बुद्धि
उसी तरह से बढ़ती है
जैसे तेल का बूँद पानी
में गिरने के बाद फैल
जाता है.

- अधमाः धनमिच्छन्ति धनं
मानं च मध्यमाः !
उत्तमाः मानमिच्छन्ति
मानो हि महताम् धनम् !!
- हिन्दी अर्थ : निम्न कोटि
के लोगो को सिर्फ धन की
इच्छा रहती है, ऐसे लोगो
को सम्मान से मतलब
नहीं होता. एक मध्यम
कोटि का व्यक्ति धन और
सम्मान दोनों की
इच्छा करता है वही एक
उच्च कोटि के व्यक्ति के
सम्मान ही मायने रखता
है. सम्मान धन से अधिक
मूल्यवान है.

श्लोक

- ◉ यथा चित्तं तथा वाचो
यथा वाचस्तथा क्रियाः
!
चित्ते वाचि क्रियायांच
साधनामेकपता !!
- ◉ हिन्दी अर्थ : अच्छे
लोग वही बात बोलते
हैं जो उनके मन में
होती है. अच्छे लोग
जो बोलते हैं वही करते
हैं. ऐसे पुरुषों के मन,
वचन व कर्म में
समानता होती है.

- ◉ षड् दोषाः परुषेणेह
हातव्या भतिमिच्छता !
निद्रा तद्रा भयं क्रोधः
आलस्यं दीर्घसत्रता !!
- ◉ हिन्दी अर्थ : किसी
व्यक्ति के बर्बाद होने
के 6 लक्षण होते हैं -
नींद, गरसा, भय,
तन्द्रा, आलस्य और
काम को टालने की
आदत.

इंडीकृत

- Since 1974, there has been a short daily news broadcast on state-run All India Radio
- Sanskrit news is broadcast on TV and on the internet through the DD National channel at 6:55 AM IST.
- राष्ट्रीय संस्कृत संस्थान , नव देहली

अभ्यास

- ◉ कृ, भू, अस् क्रियापदाः
- ◉ **Vedic Sanskrit**
- ◉ Classical Sanskrit
- ◉ संस्कृत विश्वविद्यालयम् -

गाम्भीर्यी

- Mattur, Shimoga district, Karnataka
- Jhiri, Rajgarh district, Madhya Pradesh
- Ganoda, Banswara district, Rajasthan
- Shyamsundarpur, Kendujhar district, Odisha

- According to the 2011 national census of Nepal, 1,669 people use Sanskrit as their first language.